

“จะบังติกอ” ในอดีต

ประมวล อุทัยพันธุ์

อดีตในที่นี้หมายถึงประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา

จะบังติกอ เป็นชื่อตำบลหนึ่งในอำเภอสระบุรี (อำเภอเมืองปัตตานีในปัจจุบันนี้)

คำว่า จะบังติกอ เป็นภาษามลายูแบบลูกผสม ระหว่าง จะบัง กับ ติกอ

จะบัง หรือ จาบัง เป็นภาษามลายูกลาง แปลว่า แยก

ติกอ หรือ ติมอ เป็นภาษามลายูท้องถิ่น แปลว่า สาม

ฉะนั้น จะบังติกอ จึงแปลว่า สามแยก

ความจริงตำบลนี้น่าจะมีชื่อจาแบติหมอ ตามสำเนียงภาษาท้องถิ่น หรือถ้าจะใช้สำเนียงภาษากลาง ก็ควรจะ เป็น จะบังติหมา แต่นี่กลับออกรูป เป็น จะบังติกอ ก็แปลกดี

ปัญหามืออยู่ว่า สามแยกไหนที่เป็นสัญลักษณ์ของจะบังติกอที่แท้จริง เพราะตำบลนี้มีสามแยกถึง 7 แห่งในอดีต ซึ่งพอจะเขียนเป็นแผนผังคร่าว ๆ ได้ดังนี้

โปรดดูแผนผังแสดงสามแยก

ของจะบังติกอในอดีต หน้า 56

กล่าวโดยทั่วไป การตั้งชื่อตำบลในสมัยก่อนนั้น มักอาศัยอะไรสักอย่างที่มีลักษณะพิเศษเด่นชัดอย่างเช่น สามแยกที่มาของชื่อตำบลนี้ มีอยู่เพียงแห่งเดียวที่มีลักษณะแตกต่างไปกว่าสามแยกอื่น ก็คือสามแยกหมายเลข

5 (โปรดดูแผนผังประกอบ) ลักษณะพิเศษคือ เป็นสามแยกที่เบี่ยง ๆ เป็นสามแยกที่อยู่ใจกลางท้องที่ เป็นสามแยกที่เปลี่ยวและวังเวงที่สุด เป็นสามแยกที่ไม่ติดถนนใหญ่ เป็นสามแยกที่พรางตา มองไกล ๆ จะไม่รู้ว่าเป็นสามแยก ลักษณะพิเศษกล่าวนี้ พอจะสันนิษฐานได้ว่า สามแยกหมายเลข 5 นั้นแหละคือสัญลักษณ์ของจะบังติกอ ซึ่งก็ตรงกับคำบอกเล่าของผู้มีภูมิลำเนาในตำบลนี้ บางคนที่ล่องลပ်ไปแล้ว และที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน (สามแยกดังกล่าวอยู่ใกล้บ้านคุณนิเล็ก สุโลมาน สมาชิกสภาจังหวัดปัตตานีปัจจุบันนี้)

อำเภอสระบุรีในสมัยก่อนมี 13 ตำบล เช่นเดียวกับปัจจุบันนี้ คือ ตำบลสระบุรี อาเนาะรู จะบังติกอ รุสะมีแล ตะลุโบะ ปะกาชะรัง บาราเฮาะ ปุยุต บานา ดันหยงลุโละ บาราโหม คลองมานิง และ กะมิยอ ในจำนวน 13 ตำบลดังกล่าว มีเพียง 3 ตำบลที่ถือว่าเป็นตำบลในเมือง คือตำบลในเขตเทศบาลปัจจุบัน ได้แก่ ตำบลสระบุรี อาเนาะรู และ จะบังติกอ นอกนั้นถือว่าเป็นตำบลรอบนอก

จำนวน 3 ตำบลในเมืองดังกล่าว ตำบลจะบังติกอเป็นตำบลที่มีไทย-มุสลิมอาศัยอยู่มากที่สุด ประมาณร้อยละกว่าครึ่งเรือน ส่วนไทยพุทธมีประมาณ 20 ครึ่งเรือน และจีนต่างด้าวอีก 2 ครึ่งเรือน

การประกอบอาชีพสำหรับไทย

มุสลิมันั้น มีหลายสาขา เช่น ค้าขาย ทำการประมงชายฝั่งเป็นลูกเรือประมง ประกอบอุตสาหกรรมในครอบครัว ทำสวนมะพร้าว เป็นต้น ระยะเวลาต่อมา ก็มีอาชีพที่ขึ้นหน้าขึ้นตาเพิ่มเติมอีกอาชีพหนึ่ง คือ อาชีพสามล้อรับจ้าง สำหรับไทยพุทธมีอาชีพรับราชการ และทนายความ

ส่วนคนจีนมีอาชีพปลูกผักขาย ภายในท้องที่ตำบลอยู่กันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเป็นอย่างดี จริงใจต่อกัน อยู่กันอย่างฉันทันพี่น้อง ทั้งไทยพุทธ มุสลิม และจีน

จะบังติกอในอดีตนั้น เป็นแหล่งที่มี “ของดี” น่าอวดอยู่มิใช่น้อย

1. วังพระยาเมืองตานี เป็นวังที่สร้างขึ้นในสมัยการปกครองเป็นบริเวณ 7 หัวเมือง ตัววังมีกำแพงล้อมรอบ ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำปัตตานี มีถนนพาดผ่านหน้าวัง (ถนนหน้าวัง) สมัยก่อนที่หน้าวังมีตลาดขายของสดใหญ่โตมาก ตลาดนี้มีชื่อเรียกกันหลายชื่อ “ตลาดหน้าวัง” ก็เรียก “ตลาดวังพระยา” ก็เรียก “ตลาดจะบังติกอ” ก็เรียก เป็นตลาดใหญ่พอ ๆ กับ “ตลาดหัวสะพานเดชาฯ” (อยู่ตรงเชิงสะพานเดชานูชิต ตรงกันข้ามกับที่ทำการไปรษณีย์ปัตตานี ในปัจจุบันนี้)

2. ภูโบร์ตะเยาะห์ (ภูโบร์โต๊ะอาเยาะห์) เป็นสุสานสาธารณะของไทยมุสลิม นอกจากจะเป็นสถานฝังศพ

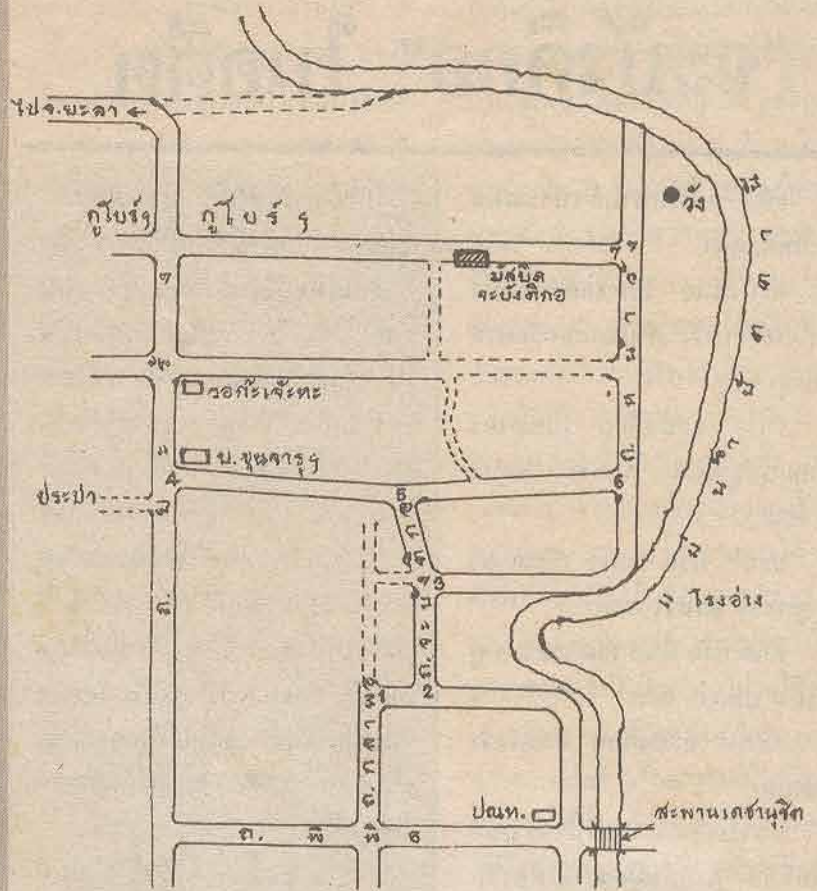
อดีตพระยาเมืองคนก่อน ๆ แล้ว ศพของมุสลิมสามัญชนทั้งหลายก็มีสิทธิ์ฝังได้เช่นกัน เป็นสุสานที่มีอาณาบริเวณกว้างขวางมาก ภายหลังเมื่อถนนสายปัตตานี-ยะลา ตัดผ่านกลาง จึงทำให้สุสานแห่งนี้ต้องแยกอยู่คนละฟากถนน พื้นที่บริเวณสุสานเป็นทรายขาวสะอาด ดูระรื่นตา

8. หม้อทองเหลือง สมัยก่อนนอกจากใช้หม้อดิน หม้อเหล็ก และหม้ออาลูมิเนียมสำหรับหุงข้าวแล้ว ยังนิยมใช้หุงด้วยหม้อทองเหลืองอีกด้วย ต้นกำเนิดของหม้อทองเหลืองอยู่ที่ตำบลจะบังติกอนี้เอง เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวของ 2-3 ครอบครัวเท่านั้น ที่เรียกรื่องความสนใจให้ใครต่อใคร ทั้งใกล้และไกล ใฝ่ซื่อหาไปใช้ ถึงขนาดตั้งจองกัน เพราะนอกจากจะได้หม้อทองเหลืองเมื่อบริสุทธิ์แล้ว ยังมีรูปลักษณะที่สวยงาม จากฝีมืออันประณีตของนายช่างไทยมุสลิมชาวจะบังติกออีกด้วย

นอกจากหม้อทองเหลืองแล้ว ยังมีกระทะ และกระบอกลูกนมเงิน ซึ่งทำด้วยทองเหลืองเช่นกัน ปัจจุบันนี้ไม่มีใครนิยมใช้กัน อุตสาหกรรมประเภทนี้จึงไม่ปรากฏให้เห็น

4. น้ำดื่ม ชาวตลาดให้เขตตัวเมืองปัตตานีสมัยก่อนต้องประสบกับปัญหาน้ำดื่ม เพราะสมัยนั้นการประปา ยังไม่มี ต้องอาศัยน้ำบ่อ แต่บ่อในละแวกตัวตลาดนั้นขุ่นข้นใช้ดื่มไม่ได้ ผิดกับบ่อในละแวกตำบลจะบังติกอ ซึ่งแทบทุกบ่อน้ำใสสะอาด จัดสนิทดโดยเฉพาะบ่อหนึ่งซึ่งเป็นบ่อแหล่งกำเนิดของการประปาปัตตานีในปัจจุบันนี้ เป็นบ่อที่ใคร ๆ ปรารถนากินน้ำ เพราะน้ำจัดสนิทดและใสสะอาดมาก ฉะนั้น น้ำในบ่อนี้จึงถูกกล้าเลี้ยงด้วย

แผนที่แสดงสามแยกของ ตำบลจะบังติกอในอดีต

เทียนเทียนวัว บรรจูปรับนำเข้าไปขาย ให้ชาวตลาดในตัวเมืองเป็นประจำทุกเช้า เช้าละ 2-3 เทียว อาชีพนี้เป็นของนายดาโอ๊ะกับเพื่อนอีกผู้หนึ่ง ซึ่งมีบ้านอยู่ใกล้กับกูโบร์ตะเยาะห์ และเพิ่งถึงแก่กรรมทั้งคู่เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง

5. สวนผัก ผักในที่นี้หมายถึงผักกาดทุกชนิด คื่นช่าย ต้นหอม ผักชี กุ้งช่าย กะหล่ำปลี ซึ่งเป็นผักที่คนจีนและคนไทยพุทธชอบกินกัน แต่คนไทยมุสลิมในสมัยนั้นไม่นิยม และไม่มีใครคิดปลูกมัน นอกจากจีนเพียง 2 ครอบครัวเท่านั้นที่ปลูกขาย สถานที่ปลูกอยู่ในบริเวณหมู่บ้านกำปงเงาะห่างจากปากทาง "ถนนจะบังติกอ"

เข้าไปประมาณ 100 เมตร เป็นสวนผักอยู่ริมแม่น้ำปัตตานี และเป็นแห่งเดียวเท่านั้นที่นำผักออกสู่ตลาด เลี้ยงชาวในเมืองทั้งหลาย จนเจ้าของสวนร่ำรวย และกลับไปเมืองจีนบ้านเกิดเมืองนอน ก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้นเพียงไม่กี่วัน โดยโอนกิจการให้ผู้อื่นรับช่วง ซึ่งก็ได้ทำติดต่อกันเรื่อยมา จนกระทั่งน้ำได้เซาะที่ดินที่ทำกินเกือบหมดสิ้น จึงได้หยุดกิจการ

6. โรงเลื่อยจักร อยู่ติดกับสวน ผักดังกล่าวข้างต้น เจ้าของเป็นคนจีน เป็นเจ้าของร้านขายยาจีนในตลาดตัวเมือง แต่มาเปิดกิจการโรงเลื่อยจักรที่ตำบลจะบังติกอ เป็นโรงเลื่อยใหญ่ที่เปิด

เป็นครั้งแรกและเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ของปัตตานี มีขุมที่ล่องจากยะลา มาตามสายน้ำแม่น้ำปัตตานีเข้าป้อนโรงเลื่อยมิได้ขาด จนกระทั่งญี่ปุ่นบุกขึ้นฝั่งปัตตานีเมื่อ พ.ศ. 2484 ขึ้นส่วนและอุปกรณ์เครื่องจักรต่าง ๆ ถูกทำลายไปมาก จึงต้องเลิกลัมกิจการโรงเลื่อยจักรโดยสิ้นเชิง

7. ข้าวเกรียบปลา ขึ้นชื่อว่า “ข้าวเกรียบปลาเมะเมะ จะบังติกอ” ใคร ๆ ในสมัยนั้นรู้จักดี เมะ เป็นชื่อเรียกสั้น ๆ ของหญิงไทยมุสลิมผู้เป็นเจ้าของผลิตผลอันนี้ ส่วน เมะ เป็นสรรพนามใช้เรียกผู้หญิง แหล่งผลิตหรือบ้านพักของเมะเมะ อยู่ใกล้กับสามแยกหมายเลข 3 (โปรดดูแผนผังประกอบ) ปลาที่ใช้ทำข้าวเกรียบ เป็นปลาทะเลชนิดหนึ่ง ปักยัดเรียกว่า ปลาผักพร้าว หรือ ปลาผักพร้าว เป็นปลาชั้นหนึ่งสำหรับทำข้าวเกรียบ ประกอบกับกรรมวิธีและส่วนผสมที่ได้มาตรฐาน มีรสชาติอร่อย ชวนกิน จึงทำให้ข้าวเกรียบปลาของเมะเมะ เลื่องชื่อลือกระฉ่อนไปทั่วทิศ คนต่างจังหวัดที่มาเที่ยวปัตตานีมักซื้อหาติดมือไปฝากญาติพี่น้องทางบ้าน ผู้ผลิตก็ผลิตกันไม่ถอยจะทัน ต้องมีการสั่งจองกันบ่อย ๆ

เมะเมะ ถึงแก่กรรมไปนานแล้ว พวกลูก ๆ หลาน ๆ ก็ไม่มีใครสนใจสืบเนื่องกิจการด้านนี้ ประกอบกับปลาผักพร้าว หรือปลาผักพร้าว ก็หายาก ข้าวเกรียบเมะเมะ จะบังติกอ จึงเหลือไว้แต่เพียงอดีตเท่านั้น

8. กุ้งปลา-ตะพานน้ำ แปลกแต่จริง แม่น้ำปัตตานีตรงช่วงเขตจะบังติกอ ตั้งแต่กึ่งน้ำใกล้โรงอ่าง ลงไปถึงสะพานเดชาบุชิต เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยกุ้งปลามากกว่าแหล่งอื่น

ปลากระพง ปลากระสาย ปลาสาคร ปลาโสด ปลากระทิง มีพร้อม โดยเฉพาะ กุ้งก้ามกราม ชุกชุมที่สุด ขนาดเหยียงแหตามท่าหน้า (สมัยก่อนมีหลายท่า ใช้เป็นท่าสำหรับอาบน้ำ) เพียง 2-3 ครั้ง ก็เพียงพอต้ม ๆ ยำ ๆ สำหรับครอบครัวไปได้สัก 2-3 มื้อ เป็นกุ้งตัวโต ๆ ทั้งนี้ ตัวผู้ก้ามเขียวปี ตัวเมียไข่เต็มท้อง กุ้งปลาบริเวณนี้เข้าสู่ตลาดเป็นประจำ เนื้อกุ้งน้ำใกล้โรงอ่าง ก็ชุกชุมด้วยตะพานน้ำ ว่ายกันสลอนแต่ละตัวโตขนาดเด็กนั่งขี่หลังได้สบาย

ปัจจุบัน เหยียงแหตั้งก่อนวันจะเอากุ้งสักกิโลกรัมก็อภัยยาก เช่นเดียวกับตะพานน้ำ ซึ่งไม่เห็นไหล คงจะสูญพันธุ์ไปแล้วกระมัง

9. ทนายความ ทนายความในสมัยนั้นมีไม่กี่คน แต่ในจำนวนไม่กี่คนนี้ แทบทั้งหมดอาศัยอยู่ในเขตตำบล จะบังติกอ จะเรียกว่าจะบังติกอเป็นแหล่งทนายความก็ว่าได้ ที่มีบ้านอยู่เป็นของตนเองก็มี ที่เช่าบ้านเขาก็มี ส่วนมากก็เป็นไทยพุทธ รุ่นลายครามก็มี นายผุด บุญไชยะ นายแสงศิริธร นายสวัสดิ์ (จ๋านามสกุลไม่ได้) รุ่นรองลงมา มี นายยอด รัตนคณิต นายเต็ง ตังสุรัตน์ และนายภูจิ เด่นอุดม ในจำนวนที่กล่าวนามทั้งหมดนี้ คงเหลือแต่ นายเต็ง ตังสุรัตน์ ที่ยังมีชีวิตอยู่นอกนั้นถึงแก่กรรมไปหมดแล้ว

10. มะ ตะลาเย มะ เป็นชื่อชายไทยมุสลิมผู้หนึ่ง ตะลาเย แปลว่า เปลือยกาย มะตะลาเย หรือ มะเปลือยกาย ผู้นี้ จัดอยู่ในประเภทกบฏปริศนิตไม่สมประกอบ เป็นชายวัยกลางคน เปลือยกายล่อนจ้อนนั่งขัดสมาธิทนแดดทนฝนเป็นประจำ ได้ดั้นมะขามใหญ่ริมทาง (“ถนนยะรัง” ใกล้บ้านขุนจาวูวิเศษศึกษากร อดีตศึกษาธิการ

อำเภอเมืองปัตตานี) ตกตอนกลางคืนก็ขึ้นไปนอนอยู่บนศาลาชายของริมทาง ซึ่งอยู่ห่างจากต้นมะขามดังกล่าวเพียงเล็กน้อย ศาลานั้นเรียกว่า “วอเก๊ะเจ๊ะ-หะ” นอกจากเปลือยกายแล้ว นายมะผู้นี้ยังไม่ยอมพูดเสียบแล้ว นิ่งเงียบตลอดปีตลอดชาติ ความสำคัญของมะตะลาเยอยู่ตรงที่คนดี ๆ ขอบรับนับถือทำนองเป็นผู้วิเศษ ผู้บันดาลโชคลาภ กล่าวคือ พวกแม่ค้าแม่กำจะไปบอกกล่าวกับมะตะลาเยว่า วันนี้ของที่นำไปขายนั้น ขอให้ขายดีเถิด หรือใครทำข้าวของตกหล่นสูญหาย ก็ไปบนบานว่าขอให้พบเถิด ก็เป็นเรื่องน่าแปลกอยู่เหมือนกัน ปรากฏว่า ที่บนบานขายของก็ขายดี ที่บนบานของหาย ก็ได้พบกลับคืน จึงมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสทำธงไปปักไว้โคนต้นมะขามเป็นการแก้บน เป็นผืนธงรูปสามเหลี่ยมทำด้วยผ้าขาวชิ้นเล็ก ๆ ปักเต็มไปหมด นอกจากปักธงแล้ว ยังนำอาหารคาวหวานมาให้มะตะลาเยด้วย

มะตะลาเย ถูกทางราชการจับตัวส่งไปรักษาตัวโรงพยาบาลโรคจิต จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในสมัยหนึ่งที่ทางการสั่งปราบคนวิกลจริต คนจรจัด และคนขอทาน หลังจากนั้น ก็ไม่มีใครพบเห็นมะตะลาเยอีกเลย พฤติการณ์ของมะตะลาเยที่สร้างความศรัทธาให้แก่ชาวบ้าน ก็ควรจะนับว่าเป็น “ของดี” อย่างหนึ่งของจะบังติกอได้เหมือนกัน

สรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า จะบังติกอในอดีตนั้น เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์และเจริญรุ่งเรืองอยู่หลายด้าน เสมือนเพชรน้ำหนึ่งของอำเภอสะบารังในอดีต หรืออำเภอเมืองปัตตานีในปัจจุบันนี้ ก็ว่าได้. ♦